

Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta

Michal Ryšavý

Pohřební rituály východních Slovanů mezi křesťanstvím a pohanstvím. K problematice pojetí smrti a nedokonané christianizace.

Funereal rites of eastern Slavs on the turn of the Christianity and the paganism. The issue of the conception of death and uncompleted Christianisation.

Autoreferát doktorské dizertační práce

Praha 2012

Předkladatel dizertační práce: Mgr. Michal Ryšavý

Doktorský studijní program: Teologie

Studijní obor: Husitská teologie

Školitel: prof. ThDr. Jan B. Lášek

Oponenti dizertační práce:

.....

.....

.....

Obhajoba dizertační práce se koná dne:

v..... na.....

.....

.....

před komisí pro obhajobu dizertační práce. Předsedou komise byl jmenován:.....

Předseda oborové rady:

Děkan fakulty:

.....

prof. ThDr. Jan B. Lášek

UK v Praze HTF

UK v Praze HTF

ÚVOD

Současný stav vědomostí o dávné slovanské funerální obřadnosti není, především z důvodu nedostatku původních informací a jejich jednoznačnosti, uspokojující. Přitom právě z perimortální obřadnosti lze velice dobře usuzovat (i bez různých vysvětlení dané činnosti informanty) na různorodé pocity, pojetí a představy, jež přímo určují i obřadní akty náboženské. To tato práce dokazuje např. na několika příkladech synkreze starých slovanských prechristianizačních představ s představami křesťanskými, přesněji lidově-křesťanskými.

V českém prostředí se k problematice slovanské pohřební obřadnosti asi nejvíce přiblížili M. Lutovský a Z. Smetánka, kteří si všímají především české či západoslovanské oblasti, a vycházejí hlavně z archeologických údajů. Na dávnou slovanskou minulost se zaměřil v ruském prostředí v polovině předminulého století A. Kotljarevskij, který vychází z řeckých a latinských letopisných zpráv, z nichž některé jsou použity i v předkládané práci. Krom toho uvádí též mnoho vlastních soudů stran všemožných aspektů funerální činnosti a představ ji určujících (např. pojetí duše, posmrtné odměny či trestu, záhrobního světa a jeho možných lokalizací atp.) Přes stáří jeho práce jsou mnohé jeho závěry a informace přínosné, a jsou také v této dizertaci náležitě využity (např. některé etymologické údaje, týkající se základních ideologických sepulkrálních reálií). O balkánském prostředí poskytli zhruba před sto lety (pro tuto práci) zcela zásadní informace T. R. Džordževič (Srbsko) a K. A. Šapkarev (Makedonie); tyto se dotýkají např. představy o „úrodnosti a

plodnosti“ smrti, strigifikaci zesnulého (vampirická tradice) či hlubokém a bezprostředním propojení novoroďčky (a novorozence) se smrtí. Bulharskou funerální realitu studoval opět přibližně stejnou dobou zejména Chr. Vakarelski, jenž tuto práci obohatil nejen svými postřehy a závěry, ale především několika vhodnými staroslověnskými citacemi ze středověkých spisů. A v ukrajinském prostředí nelze dostatečně docenit přínos V. Gnatjuka publikujícího počátkem minulého století, jenž se soustředí na pohřební obřadnost své současnosti a svého okolí. K. Moszynski uvádí zase některé informace o pohřebnictví polském, byť se na tuto tematiku nesoustředí; i jeho profesionální činnost spadá do doby, blíží se období posledně zmiňovaných badatelů. O ústřední reálii postkremačního (inhumačního) funerálního období, totiž o Matce Zemi, poskytuje v ruském prostředí stěžejní informace S. V. Maximov, jehož badatelská činnost se odehrává na přelomu předminulého a minulého století. Současná ruská badatelka O. A. Sedakova uvádí ve svém díle zcela nedocenitelné informace o východoslovanské funerální obřadnosti současné a relativně nedávné (cca 200 let do minulosti); především na její práci se zakládají dvě prostřední kapitoly této dizertace. Byť jde o vědce současného, s jehož postřehy a úsudky ve valné většině nelze než souhlasit, píše paní Sedaková o sepulkrálním statu quo (z hlediska dizertačního tématu) nedávném; proto je zde jejích poznatků využito, krom popisu slovanské funerální „současnosti“, především jako materiálu

komparačního, verifikujícího jen těžko uvěřitelnou chronologickou i geografickou stabilitu slovanského pohřebního obřadu.

Jak je vidět, přes vynikající výsledky uvedených badatelů je toho zapotřebí v rámci tohoto tématu ještě hodně udělat; s jedinou výjimkou působili všichni v oblasti vědy před stem a více lety. A paní Sedaková se zase zabývá slovanskou pohřební obřadností relativně nedávného data.

Navzdory skrovným pramenným údajům je možno prostřednictvím vzájemné (interlokální, intertemporální a interdisciplinární) komparace všech dostupných poznatků a informací dospět k důležitým závěrům, jež lze touto metodou také v pozoruhodně značné míře verifikovat. O to se předkládaná práce snaží; její základní tezí je, že se podsata a smysl pohřebního obřadu v průběhu času nemění.

OBSAH A STRUKTURA PRÁCE

Práce je napsána z jistého hlediska poněkud neobvykle, a žádá si od čtenáře trochu vlastního úsilí; obsahuje totiž velké množství převážně slovanských odborných funerálních termínů. Tyto jsou uvedeny a shrnuty v abecedním pořádku v příloze III. (Slovanský funerální lexikon). Zde jsou všechny takovéto výrazy vyloženy, a to jak z hlediska sémantického, tak etymologického; z důvodu úspory místa a větší přehlednosti textu byla do tohoto slovníčku přesunuta nejen odborná terminologie všech slovanských jazyků (i její dohledatelná, a pochopení usnadňující etymologie), ale též dosti zásadní část výkladu samotného. Příloha III. tedy tvoří neoddělitelnou součást práce, a je třeba s ní v průběhu čtení textu pracovat (každý odborný výraz je v textu /mimo citace/ označen kurzívou, která je takto markantem, odkazujícím k lexikonu). Na obranu tohoto způsobu napsání (a nutnosti čtení) práce je třeba říci, že je tato část dizertace velice zajímavá, a lze ji (dle názoru autora ☺) číst prakticky stejně, jako samotný text. Především však je nutno podotknout, že ač je práce ve svém celku (i se všemi přílohami) poměrně obsáhlá (cca 220 stran), nedošlo-li by k úspoře místa prostřednictvím menším typem písma a za normálního řádkování psaného slovníčku, byla by ještě daleko větší. Zcela zásadní skutečností však bezpochyby zůstává fakt, že by z důvodu nutnosti vysvětlovat každý jednotlivý termín na místě jeho užití naprosto ztratila svou přehlednost, jíž snad disponuje. Každá

citace je dále v textu uvedena v originále, přičemž překlady jsou poskytnuty na patřičném místě v poznámkách a odkazech za každou kapitolou.

Celá práce je rozčleněna prostě na 11 kapitol bez dalšího složitého dělení; každá z nich se zabývá co možná nejuceleněji jednou tematickou oblastí slovanského světa a jeho „pohřebnictví“, stránkou či aspektem této činnosti, nebo jednou z autorových tezí dané problematiky se týkající. Pouze dvě prostřední kapitoly sdílejí stejné téma, rozdělené na část 1 a část 2.

První kapitola se zabývá historií Slovanů coby etnika a poskytuje obecné informace o starých slovanských kmenech a kulturách. Pojednává některé historicky potvrzené reálie jejich modu vivendi et sepeliendi.

Druhá kapitola se zabývá Kyjevskou Rusí z hlediska vzniku její státnosti a zrodu ruského národního povědomí. Uvádí její politickou historii a velmi zběžně zaznamenává dílčí fakta o ruské christianizaci.

Třetí kapitolou (tematicky) začíná vlastní dizertace; je zde probírána „slovanská“ kremace, tedy preinhumační způsob nakládání s tělesnými ostatky zesnulých. Citovány tu jsou historické zprávy ji dokládající, přičemž na základě těchto zpráv jsou v dalších kapitolách práce též činěny závěry např. stran sakrifikační stránky obřadu a její patrné evoluce.

Čtvrtá kapitola čtenáři zprostředkovává zásadní funerální reálii inhumačního období slovanského pohřbívání, zemi (půdu, hlínu). Rozebírá především vztah Slovana (rolníka) k jeho zemi, a konstatuje,

že jej bylo lze postavit na roveň vztahu adoranta k objektu jeho uctívání, k bohu. Ve světle tématu tohoto pojednání je však třeba přihlídnout v první řadě k pozici země coby úložiště mrtvých. Země tedy poskytovala a živila prakticky vše, co Slovan-rolník ke svému životu potřeboval, a zároveň do sebe přijímala po smrti jeho tělo. Povědomí o současné funkci země jako světa, z něhož vzchází obživa a plodnost, i světa-prostoru posledního odpočinku předků, dalo vznik představě o „úrodnosti a plodnosti“ smrti.

Pátá kapitola přibližuje (jistě ne jen) slovanský fenomén tzv. nečistých, dnešní terminologií např. zombies či nemrtvých; zjednodušeně řečeno jimi byli lidé, zesnuvší jistým způsobem. Nečistým mohl být zcela obecně ten, jehož smrt byla ostatními považována za předčasnou či náhlou. Konkrétněji jím byl takový nebožtík, který umřel smrtí násilnou. Naprosto konkrétně byli za nečisté považováni sebevrazi (především oběšenci a utonulí), jichž se také lidé báli nejvíce. Slované cítili k nečistým nevýslovný odpor a pátá kapitola vysvětluje, proč.

Šestá a sedmá kapitola nabízí pohled na „současnou“ (ode dneška až cca 200 let do minulosti) slovanskou funerální realitu; tato je více než zajímavá sama o sobě, důležitější však je schopnost jejího materiálu verifikovat badateli ekvivalentní realitu minulou (vzdálenou až 1000 let), o níž se ještě dochovaly alespoň dílčí informace. Přesněji řečeno jde o verifikaci stáří jednotlivých aspektů a reálií „současného“ slovanského funerálního jednání, a tedy celkové chronologické i geografické stability slovanského pohřebního obřadu.

Osmá kapitola představuje předpoklad stran (možného) původního příjemce rezultatů sakrifikační stránky funerální činnosti spolu s doklady takovéto možnosti; v pozici adresáta sepulkrálních obětí uvádí (antropopatizovanou) smrt samu. Taktéž je zde doložena evoluce sepulkrálního sakrifikačního jednání.

Devátá kapitola, byť je velice krátká, pojednává zjevnou a velice silnou lidovou představu o nakažlivosti smrti; přes její nevelký rozsah je zde toto pojetí „nakažlivé“ a „šíření“ či „přenosu“ schopné smrti dokázáno daleko bezpečněji, než teze kapitoly předchozí. Šlo (a v lidově-nevědomém pocitovém světě jistě i dnes jde) o strach nikoliv z nemoci či úrazu, na něž dotyčný zemřel, nýbrž naprosto nezprostředkovaně ze smrti samé, jež je vnímána jako nakažlivá; takovýto postoj obřad nepochybně a setrvale vykazuje, jak je na tomto místě doloženo.

Desátá kapitola se soustředí na fenomén pojetí novoroďčky a novorozence coby nečistých, přesněji řečeno zesnulých v době mezi skonem a pohřbením těla, a to v časovém úseku od porodu do 40-tého dne po něm (tehdy je dítě matkou vneseno do chrámu, čímž je, dle autorova názoru, jednoduše přijato mezi „živé“; kterýžto úkon se ekvivalentně odrazí i na matce, jež je mezi živé přijata zpět). Takovéto pojetí obřad (pohřební v případě skonu rodičky, dítěte či obou; a „poporodní“ v případě zdárného porodu a přežití následujících 40-ti dnů) vykazuje a mimoděk dokládá dokonce mnohem signifikantněji, než v předchozím případě pochopení smrti jako ekvivalence nakažlivé choroby. Dokonce bez ohledu na „obřad“ je samozřejmé a prakticky

ritualizované chování okolí nejen k rodičce a dítěti, nýbrž i k těhotné natolik obezřetné či dokonce „ustrašeně-nenávistné“, že je nelze srovnat s ničím jiným, než s chováním a přístupem živých k v domě ležícímu a na pohřbení čekajícímu nebožtíkovi. K postřehnutí a pochopení ekvivalentnosti způsobů chování živých (či netěhotných) v těchto dvou situacích k patřičnému objektu pozornosti velice napomůže teze předešlé kapitoly; hypotéza o pojetí smrti coby nakažlivé entity. Možné vysvětlení příčiny popisovaného pojetí novoroďčky a novorozence kapitola nabízí též; takovýto vysvětlení může být jistě více, pojetí a přístup, obřadem dokládáný a „kodifikovaný“, je však mimo jakoukoliv pochybnost.

Jedenáctá kapitola shrnuje doposud získané, pojednané a verifikované poznatky, a dokládá pevnost a stabilitu pohřebního obřadu v průběhu staletí.

Příloha III. již byla zmíněna, přílohy I. a II. jsou tvořeny tabulkami obecného schématu pohřebního obřadu a schématu východoslovanského *pominaljnogo* (viz slovníček) obřadu.

TEORETICKÝ A PRAKTICKÝ PŘÍNOS DIZERTAČNÍ PRÁCE

Slovanskou funerální realitou dávných Slovanů, studovanou se zaměřením na slovanskou obřadnost, poznatky z níž jsou pak dále co nejdůsledněji komparovány jak interteritoriálně a intertemporálně v rámci téže tematické oblasti, tak interdisciplinárně s poznatky z jiných vědních oborů, i s povšechně známými životními skutečnostmi, se dnes zřejmě mnoho lidí nezabývá v České republice ani ve světě. Ohnisko zájmu těch badatelů, kteří se jí zabývají, je povětšinou buď příliš široké, nebo naopak úzké (zaměřené na jeden její aspekt). Znamé pravidlo, že mrtví učí živé, neplatí jen v medicíně; poupraveno platí zcela obecně. Z pohřebních rituálů lze buď poměrně snadno, či s vynaložením trochy úsilí vyčíst všechny možné obavy a naděje, jež si lidé spojovali nejen se smrtí, nýbrž i se životem. Je možné vidět, že přístup starých Slovanů ke smrti a k zásvětlí, jejich strach a představy s celou záležitostí spojené, byly principiálně stejné s těmi, které prožívají Slované dnešní. Komplex těchto zažívaných pocitů je dnes pouze transponován do jiné životní a imiginativní reality.

Pro práci je charakteristický v první řadě proporciálně co možná nejvyrovnaněji pojednaný zároveň obsáhlý i podrobný pohled na slovanskou pohřební skutečnost dávnou i nedávnou. Dizertace se věnuje co nejširšímu okruhu funerálních reálií po míře možnosti co nejhlouběji do minulosti, přičemž neopomínají vyzdvihovat a zdůrazňovat jednotlivé konkrétní prvky sepulkrální činnosti, jež jsou autorem považovány za zásadní. Její pozornost, a to je třeba skutečně

zdůraznit, se však vždy obrací k životu. Nezajímá se o smrt (a vše, co s tímto humánně pojatým a pocíťovaným fenoménem souvisí) pro smrt samu, nýbrž o smrt nahlíženou zrakem života a život zcela zásadně ovlivňující (nyní však není řeč o jejím hmotném terminačním působení, jde spíše o projev myšlenky a představy smrti na život člověka a lidského společenství). Takovýto přístup je nejen zajímavý a v této době potřebný, potřebný je v lidském kulturně-civilizačním pohybu vpřed vždy. Tento (obecný) přínos je tedy zřejmě třeba postavit na místo první.

Na místě druhém, pokud jde o badatelský přínos, stojí závěry a teze autorem zastávané a dizertací podané, vyložené a ve větší či menší míře dokázané. Dokazování nebylo v této převážně abstraktní oblasti lidského myšlení a imaginace, jejíž projevy se pak signifikantně, neznatelně, nebo dokonce zcela latentně odrazily v obřadu (a ze souhrnu těchto projevů se navíc občas dochoval jen zlomek), vždy snadné. Proto je např. jedna z hlavních tezí spíše nabízenou možností pohledu na daný problém (smrt v pozici adresáta sakrifikační činnosti). Další zásadní teze je pak doložena daleko lépe (pojetí smrti coby nakažlivé entity). A (samozřejmě opět dle autorova vlastního názoru) skutečně dobře je prokázána třetí podstatná teze této práce (koncepte novoroďčky a novorozence jako nečistých či jednoduše zesnulých). Původní teze, s níž bylo k práci přistupováno, totiž, že se podstata a smysl pohřebního obřadu v průběhu času nemění, byla během komparace dochovaných informací stran obřadu perichristianizačního s materiálem obřadu současného a nedávného

prokázána bez nejmenší pochybnosti; navíc byla objevena obrovská (časově i prostorově) stabilita obřadu. Závěry, soudy a myšlenky dizertace jsou takto (badatelským) přínosem druhým.

A posledním (zjevným) vědeckým přínosem je sestavení slovníčku slovanské sepulkrální terminologie (příloha III. - Slovanský funerální lexikon). Jde o shromáždění ne-li všech, pak rozhodně mnoha zásadních slovanských odborných výrazů, oblasti smrti a pohřbívání se dotýkajících, přehledně na jedno místo. Vzhledem ke způsobu jeho pojednání z něj může bez obtíží čerpat i zájemce beze znalosti jakéhokoliv jazyka slovanského či mrtvého, jež lexikon obsahuje a s nimiž pracuje. Vzhledem k tomu, že obsahuje i značnou část výkladu, by se pravděpodobně (pomine-li se jeho přirozená slovníková struktura) udržel i v pozici nějakého menšího, samostatného a odborného pojednání.

ODBORNÁ PUBLIKAČNÍ ČINNOST

Ryšavý, Michal. Nečistí: fenomén slovanských „zombies“,
Teologická revue (v tisku)

VÝČET VYBRANÝCH POUŽITÝCH PRAMENŮ,
LITERATURY, A DALŠÍCH ODBORNÝCH ZDROJŮ
PRAMENY

Abu L-Hasan 'Alí Ibn Al-Husain Al-Mas'údí: Rýžoviště zlata a doly
drahokamů /přeložil Ivan Hrbek/, Praha 1983

Duchovnaja velikago knjaza Vladimira Vsevolodoviča Monomacha
dětjam svojim, nazvannaja v ljetopisi Suzdaljskoj poučenje,
Sankt-Peterburg 1793

Chvolson D.A.: Izvěstija o chozarach, burtasach, bolgarach,
madjarach, slavjanach i russach Abu-Ali Achmeda Ben Omar Ibn-
Dasta, Sankt-Peterburg 1869

Kovalevskij A.P.: Kniga Achmeda Ibn-Fadlana o ego putešestviji na
Volgu v 921-922 gg., Charkov 1956

Lichačev D.S.: Povest' vremennyh let /po Lavrentjevskoj letopisi
1377 g./, Sankt-Peterburg 1999

Lichačev D.S.: Povest' vremennyh let /časť vtoraja *priloženija*/,
Moskva-Leningrad 1950

Nestorův letopis ruský /Pověst dávných let/ (překlad K.J. Erben),
Praha 1954

Polnoje sobranije russkich letopisej /tom vtoroj-Ipatjevskaja letopis/
Moskva 1962

Stoglav /Carskija voprosy i sobornyjen otvjety o mnorazličnyh
cerkovnyh činech/, Moskva 1890

Zíbrt Č.: Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku
/Indiculus superstitionum et paganiarum/, Praha 1995

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

- Barsov E.V.: Pričitanija sjevernago kraja cobrannyja E.V. Barsovym /časť I., Plači pochoronnyje, nadgrobnyje i nadmogiljnyje/, Moskva 1872
- Biegeleisen H.: Šmierč w obrzedach, zwyczajach i wierzeniach ludu polskiego, Warszawa /r. vydání neuveden/
- Džordžević T.R.: Životni krug /rodženje, svadba i smrt u verovanjima i običajima našeg naroda/, Niš 2002
- Galkovskij N.M.: Borba christijanstva s ostatkami jazyčestva v drevnej Rusi, Moskva 2000
- Gnatjuk V.: Pochoronni zvičaji j obrjadi, in: Etnografičnij zbirnik, T. XXXI-XXXII, Lvov 1912
- Karadžić V.S.: Život i običaji naroda srbskoga, Beograd 1957
- Kotljarevskij A.: O pogrebaljnych obyčajach jazyčeskich Slavjan, Moskva 1868
- Lášek J.B.: Počátky křesťanství u východních Slovanů, Praha 1997
- Lutovský M.: Hroby předků, Praha 1996
- Maiello G.: Vampyrismus v kulturních dějinách Evropy, Praha 2005
- Maximov S.V.: Nečistaja, nevedomaja i krestnaja sila, Sankt-Peterburg 1994
- Medakovič M.G.: Život i običaji crnogoraca, Novi Sad 1860
- Minch A.N.: Narodnyje obyčaji, obrjady, suevjerija i predrazsudki krestjan Saratovskoj guberniji. /Sobranj v 1861-1888 godach čl. sotr. A. N. Minchom/, S.-Peterburg 1890
- Moszynski K.: Kultura ludowa slowian /Tom II-Kultura duchowa,

- czešć 1/, Warszawa 1967
- Moszynski K.: Kultura ludowa slowian /Tom II-Kultura duchowa,
czešć 2/, Warszawa 1968
- Moszynski K.: Polesie Wschodnie, Warszawa 1928
- Nosova G.A.: Jazyčestvo v pravoslaviji, Moskva 1975
- Sedakova O.A.: Poetika obrjada. Pogrebalnaja obrjadnost' vostočnych
i južnych slavjan, Moskva 2004
- Smetánka Z.: Legenda o Ostojovi /archeologie obyčejného života/,
Praha 2004
- Stalmach P.: Ksiegi Rodu Slowianskiego, Těšín 1889
- Šapkarev K.A.: Izbrani dela /tom četvrti, priredil d-r Tome Sazdov,
Običaji, Obredi, Nosiji/, Skopje 1976
- Vakarelski Chr.: Balgarski pogrebalni običaji, Sofija 2008
- Vakarelski Chr.: Etnografija na Balgarija, Sofija 1974
- Veleckaja N.N.: Jazyčeskaja simvolika slavjanskich archaičeskich
ritualov, Moskva 1978

SLOVNÍKY

- Bulharsko-český slovník (Hora K.), Praha 1959
- Latinsko/český slovník (Matoušková S.), Praha 2000
- Latinsko-český slovník k potřebě gymnasií a reálných gymnasií
(Pražák J.M., Novotný F., Sedláček J.), Praha 1937
- Latinsko-russkij slovar (Dvoreckij I.Ch.), /elektronická verze/
- Latinsko-slovenský slovník (Špaňár J.), Bratislava 1962
- Makedonsko-český slovník (Hora K.), Praha 1999

Makedonsko-russkij slovar (Usikova R.P., Verižnikova E.V.), Moskva
2003

Nehomérovský slovník řeckočeský (Lepař F.), Praha 2008

Nový akademický slovník cizích slov (Kraus J.), Praha 2005

Polnyj cerkovnoslavjanskij slovar (Prot. Djačenko G.), /elektronická
verze/

Polsko-český slovník (Oliva K.), Praha 1995

Polsko-russkij slovar (Rozvadovskaja M.F.), Moskva 1958

Řecko-český slovník (Prach V.), Praha 1998

Řecko-český slovník k Novému zákonu (Souček J.B.), Praha 2003

Serbsko-chorvatsko-russkij slovar (Tolstoj I.I.), Moskva 1957

Serbsko-chorvatsko-russkij slovar (Tolstoj I.I.), Moskva 2001

Slovar cerkovnoslavjanskogo i ruskogo jazyka, sostavljennyj vtorym
otdělenijem imperatorskoj akadēmiji nauk (Gerd A.S., Lutovinova
I.S., Ščekin A.S.), Sankt-Peterburg 2001

Slovník jazyka staroslověnského (Kurz J.), Praha 1966

Slovník novozákonní řečtiny (Tichý L.), Olomouc 2001

Stručný etymologický slovník jazyka českého (Holub J., Lyer S.),
Praha 1968

Toklovyj slovar živogo velikoruskogo jazyka (Dal V.), Sankt-
Peterburg 2002

Ukrajinsko-český slovník (Kurimský A., Šišková R., Savický N.),
Praha 1994

Ukrajinsko-český/česko-ukrajinský slovník (Šišková R., Savický N.),
Praha 2008

Velký rusko-český slovník (Kopecký L., Havránek B., Horálek. K.),
Praha 1952

Velký slovník polsko-český/česko polský (elektronická verze; vydala
Lingea, Praha 2010)

Velký slovník rusko-český/česko ruský (elektronická verze; vydala
Lingea, Praha 2008)

ENCYKLOPEDIE

Boljšaja Sovetskaja Enciklopedija /elektronická verze/

Encyclopaedia Britannica Library /2009 Student and Home Edition/
(elektronická verze)

Ottova encyklopedie obecných vědomostí na CD-ROM

Srpski mitološki rečnik (Kulišič Š., Petrovič P.Ž., Pantelič N.),
Beograd 1970

The New Encyclopaedia Britannica: In 32 Volumes, Chicago 1993

INTERNETOVÉ ZDROJE

Wikipedie /Otevřená encyklopedie/

internetové slovníky /slovinština, běloruština.../,

<http://www.etranslator.ro/cs/>

SUMMARY

This work deals with Slavonic sepulchral reality in the course of the centuries. As a consequence of insufficiency of the sources, it dwells neither on the period of Christianisation, nor on the eastern Slavs only. It covers the Slavic “funereal matter” during the whole millennium, but not systematically and continuously. It covers with it equivalently (unsystematic) preservation of relevant information. It works on the “contemporary” (this is about 200 years ago) eastern-slavic and southern-slavic ritual, and pays attention to constituent funereal concepts in general, and to concretization and realization of them in ceremonial acts. Within the bounds of possibility it tries to answer the question of origin of particular ceremonious operations and the ideas related to them.

This essay tries to understand, why the mentioned acts and manifestations of the rite developed into concrete “contemporary” form, too. Such a manifestation is for example evidently adverse and by the funereal (and “postpartum”) rite codified attachment of society to the woman who has just given birth. The rite approaches her (and her newborn) as though she was dead. This work answers the question of the cause of that treatment.

This work further addresses fear of the death, and supports theory of “infectiousness” of death, ergo existence of this idea among ancient (and recent as well) Slavs. Ceremonial action unquestionably demonstrates such conception.

The work also concentrates on sepulchral making sacrifices and confirms their primordial recipient. All the added things (to a deceased), including human sacrifices or slaughtered cattle of dead farmer, are sacrifices to the death itself.

The work also treats the phenomenon so-called “uncleaned” (dead persons). It intelligibly informs of them, and illuminates their essence, characteristic attributes, and reasons of their bad reputation and horror of them, which the people feeled.

In short the essay includes information about Slavonic sepulchral reality in the period about 1000 years according to existing preserved sources.

BIBLIOGRAFICKÁ IDENTIFIKACE

ANOTACE

Pochopení smrti či přijetí myšlenky na smrt je *conditio sine qua non* plnohodnotného a celistvého života v každé kultuře. Možnost a realizace tohoto pochopení je nejen kulturním fenoménem, nýbrž jednoduše antropologickou konstantou. Napomoci mu může seznámení se se způsoby, jakými na smrt reagovali lidé v minulosti. Tato práce nabízí pohled na reakce (ne jen starých) kultur slovanského etnika na zmíněnou skutečnost, na jejich přístup k ní, snahu o její praktické, duchovní a kulturní pojetí, a na zjevné úsilí o její humanizaci. Původní a základní tezí dizertace je, že se podstata a smysl pohřebního obřadu v průběhu času nemění, což je během práce neustále dokazováno.

ANNOTATION

Understanding of death or adoption of the idea of the death is *conditio sine qua non* of worthwhile and real life in every culture. Possibility and realization of this understanding is not only a culture phenomenon, but it is also simply an anthropological constant. To help to this grasp, it can to learn about manners, in which the people in history reacted to it. This work offers a sight on the reactions (not only old) cultures of the Slavic ethnicity to the mentioned fact, of their approach to it, on the quest for practical, spiritual and cultural

conception of it, and on the evident attempt on humanization of it. The original and basic thesis of the dissertation is supposition, that center and meaning of funereal rite don't change in the course of the time, which is constantly demonstrated from start to finish of this essay.

KLÍČOVÁ SLOVA

pohřeb, smrt, strigifikace, nečistý, vampír, žena a smrt, nakažlivost smrti, matka země, *pominki*, tryzna, zákaz železa, uhrnutí nebožtíkem, rituální bdění, „ne-vlastní smrt“

KEYWORDS

funeral, death, strigification, unclean, undead, woman and death, infectiousness of death, mother earth, *pominki*, remembrance ceremony, prohibition of iron, dead's gorgonize, ritual wake, “step-death”